

ÖRÖKSÉG

KOLOZSI TIBOR

VERSED NAGY KŐ...

DEBRECZENI JÓZSEF HALÁLÁNAK ÉVFORDULÓJÁRA

Egy esztendeje, hogy eltávozott az élők sorából Debreczeni József, a költő, aki ugyan hosszú betegség miatt egészen elszakadva élt tőlünk, a fővárosban, de egy volt irodalmunkkal: a kilombosodó jugoszláviai magyar irodalom egyik úttörő irodalmára.

Emlékszem, először a Bácsmegyei Napló egy almanachjában talákoztam a névvel a *Házmesterék Ilucija* című novella írójaként, s ez az elbeszélés — legalábbis hangulatában — azóta is itt él bennem, és egy kicsit belőle érzem kilombosodni egész további irodalmi munkásságát.

Talán van is valami megmagyarázhatatlan ellentét irodalmi stílusá, könnyed eleganciájú tollkezelése és sziporkázó szellemessége, valamint művének borongó hangulata között. Igaz, háború utáni irodalmi munkásságára letörölhetetlenül rányomta bélyegét a fasiszták auschwitzi haláltábor, amelynek ő maga is szinte csodálatosan megmenekült áldozata volt, s ezek az emlékek nyomasztó súllyal neheztedek lelkére és irodalmi műveire, verseire és prózájára is. A *Hideg krematórium* regényszerű visszaemlékezései, a *Tündöklő tájon*, a *Vacsoracsillag* és a *Dal legyen a jel* gondnokahangon zengő verssorai egyaránt „tízezerszeres kicsinyítésben” megírt ars poeticájának vallomását sugározzák:

*Versed nagy kő, hogy érezd: tőle véged,
Sapkád leüti, úgy ver fejbe téged,
De felszeded és mást most fejbe versz ám!
Igen, a vers az legyen: kínzószerszám,
Mitől a véred bőrödre ragad.
S egy egész Szent Inkvizíció
Te légy magad!*

Nem pesszimizmus ez, hanem harcvállalás. A költő és író elszánt harcvállalása a világot fenyegető rossz, a fasizmus rémképe ellen, a költő kiáltó szava, olyan harcos humanizmus, amely egyrészt az író-emberi természetéből, másrészt nyomasztó élményeiből merítette harci kedvét és kíméletlen gyűlöletét a sötétség, a halál világa ellen.

Hosszú ideig volt súlyos beteg, még kimozdulni is alig tudott belgrádi otthonából, mely ott volt egészen az állomás közelében, de ez a halál világa elleni küzdelem nem is saját életféltségéből fakadt. Amikor egyszerű kétszer jártam nála régebben, kilépett egy kicsit zárkózottságából, és tudott egészen emberközébe kerülni. Akkor is, amikor egyik színpadi művének belgrádi bemutatóját néztük végig együtt, és akkor is, amikor a lakása alatti étterem egyik asztalánál csevegtünk el a tőle oly távol zajló irodalmi életéről, amelynek ő betegsége miatti félreállása miatt nem lehetett aktív részese.

Herceg János azt írta róla egy esztendővel ezelőtt, amikor az Üzenet lapjain búcsúzott tőle, hogy zárkózott természetű volt. Ez a zárkózottsága azonban nem jelentett szándékos félreállást. Ha távolról is, elválaszthatatlan részének érezte magát a jugoszláviai magyar irodalmi életnek, és általában az irodalomnak — minden esetleges sérelme, megbántottsága, csalódottsága ellenére is. Számára az volt a fontos mindig, hogy adjon valamit. Valami versbe foglalt „nagy követ”, mellyel önmagát sem kíméli, hanem az egész emberi nemet veszi célba a humánusabb emberi élet elérése érdekében. Amikor versbeli „önéletrészében” visszatekint elmúlt esztendeire, akkor is azt kérdezi, önmagát marcangolva:

*Több voltam-e a nyájnál, jobb-e?
Temettem-e életre egy magot?
Már nem tudom. Hová ezüst szél dob be,
Megmondják holnap majd a csillagok.*

Egy esztendő telt el immár a költő halála óta, s emlékező bizonykódással elmondhatjuk: a csillagok igenlően válaszolnak kérdésére.